

PORTRÉ

JÓKEDVÉBŐL TÖRTÉNÉSZ – KULCSÁR PÉTER

(AVAGY KÖSZÖNET JÓKAINAK)

Kezdetben ő is gyermek volt, az egyik nyáron végigolvasta Jókai centennáris kiadását, később újságíró szeretne lenni, így a szegedi egyetem történelem-magyar szakára kerül. Másodmagával tehetségének köszönhetően egyszakos képzésre választják ki, így először két, majd három diplomát kell szereznie. Innen már egyenes a pályája, amelynek csúcán a budapesti Egyetemi Könyvtár átolvasását követően a ME Bölcsészettudományi Kara Irodalomtudományi Doktori Iskolája Szövegtudomány programjának a vezetője.

KULCSÁR PÉTER történész, a Miskolci Egyetem professor emeritusa bemutatásával indul a *Gesta új rovata*.

Az, hogy Te ilyen pályára mentél, szülői indíttatás és otthoni hatalmas könyvtár hatása?

Nem. Anyám mérlegképes könyvelő, apám pék, könyvtárunk nem nagyon volt. Ifjúkoromra nem térek ki, de semmiféle indíttatásom nem volt, valahogy magától értődött, hogy egyetemre fogok menni. Anyámnak sem, apámnak sem volt egyetemi végzettsége, nem is voltak értelmiségiek. Szerettem olvasni.

Középiskolai tanár hatása?

Nem, nekem nem voltak középiskolai tanárain sem, meg általános iskolaiak sem. Valahogy úgy alakult az életem, hogy azt a tizenkét osztályt mondjuk tizenöt helyen végeztem el, ebbe ne menjünk bele. A legjobban egyébként Kaiser nevű tanáromat szerettem, aki kémikus volt. Szerettem olvasni. Nem tudom, hány éves lehettem, amikor nyáron lefeküdtem a szőnyegre, s végigolvastam a centennáriumi Jókai-kiadást, csak úgy. Hogy pontosan miként, abból már nehezen tudnék részleteket felidézni, de én azt képes voltam egy nyáron végigolvasni. Annyira magától értődő volt, hogy egyetemre menjek, hogy álláskeresésen csak azt követően kezdtem el gondolkodni, hogy értesítettek arról megszűnt az általam kiválasztott újságíróképzés.

Budapesti születéssel miért a szegedi egyetemet végezted el?

Meglehetősen kalandosan kerültem a szegedi egyetemre, tudniillik az a helyzet, hogy 1953-ban érettségiztem és valami rejtélyes okból kifolyólag jelentkeztem újságírói szakra és föl is vettek. Szeptemberben aztán kaptam egy értesítést, hogy az újságírói szakot megszüntették, nem indul. Arra gondoltam, elmegyek valahova dolgozni, egyszer csak teljesen váratlanul két hét múlva kaptam egy értesítést, hogy felvettek a szegedi egyetemen a történelem-magyar szakra. Hogy miként kerültem a szegedi egyetemre, azóta sem derült ki.

Már vagy két hete jártam oda, amikor behívtak és közölték, én akkora zseni vagyok, hogy belőlem meg egy barátomból tudóst fognak képezni és egy szakos történészek leszünk. Meglehetősen nagy élmény volt, mert jártunk a rendes történész előadásokra és ezen kívül majdnem minden tanár kettőnknek tartott órát. Nagyon szórakoztató volt, hallgattuk a hettitákról Szádeczky-Kardoss Samut, stb., szorgalmasan jegyzeteltünk és vizsgáznunk is kellett.

Akkor még négy éves volt az egyetem, negyedévesek voltunk, amikor megkaptuk az értesítést: márpedig egy szakos képzés nincs, tessék felvenni mellé még egyet. A barátom felvette levelezőn – már kifutottunk a négy évből – a földrajz szakot, én meg a latint. Közben egy évig voltam gyakornok a történelmi intézetben, de ott nem tudtak nekem állást szerezni. Így kerültem be az Egyetemi Könyvtárba, miután pedig befejeztem a latin szakot, jelentkeztem a könyvtárra, mert ugye abban is otthon kellett lenni.

Így szereztem tehát az okleveleimet, meglehetősen nem tudatos módon, hanem, ahogy a sors hozta avagy kézi vezérléssel. A barátomból aztán a paksi gimnázium igazgatója lett én meg ottmaradtam a szegedi Egyetemi Könyvtárban.

Melyik tanárodra, professzorodra emlékezel?

Emlékezem én azokra, akik tanítottak, az eretnekekkel meg boszorkányokkal foglalkozó Kulcsár Zsuzsára, Szádeczkyre, Mérei Gyulára, Tettamanti Bélára. Aki engem felkarolt, az Karácsonyi Béla volt, témát is ő adott. A pályafutásomat tehát középkori magyar történelemmel kezdtem, az első dolgozatomat, ami megjelent, Ajtonyról írtam – többet aztán nem is foglalkoztam vele. Az Egyetemi Könyvtárban kerültem át aztán az irodalom síkjára, maga a könyvtár vitt erre, például elmentem Gyulaféhvárra és ott elkészítettem a Batthyány-könyvtár ősnymtatványainak a katalógusát. Így dolgoztam magam bele lassacskán a régi irodalomba, Karácsonyi Béla első osztályú mentornak bizonyult számomra.

Ha már bölcsész lettél, a korszak kiválasztása hogyan történt?

A latin nagy mértékben befolyásolt. A szegedi Egyetemi Könyvtár klasszika filológiai tanulmányokra nem igazán alkalmas, viszont Karácsonyi Béla is középkorral foglalkozott. A könyvtárban én, mint latinista magától értődően ősnymtatványokkal, kéziratokkal kerültem kapcsolatba, a latin kéziratok meg nyomtatványok pedig valahol a XV–XVI. században kezdődnek. A latin tudást aztán sokrétűen fel lehetett használni, barátaimnak is besegítettem, de önálló munkák is készültek: Bessenyei, aki ugyan már későbbi, vagy éppen Zrínyi. Ez úgy keletkezett, hogy az egyik barát foglalkozott Zrínyivel, és abban állapodtunk meg, hogy ő megcsinálja a verseket, én pedig a prózát. Így kerültem bele ebbe a munkába egészen Bessenyeiig, az egyikkel Bíró Ferenc foglalkozott, a másikkal Kovács Sándor Iván, ők aztán vittek, először csak segédnek, aztán önállósítottam magam.

Közben hazajöttél.

Igen, én azért pesti vagyok. Akik miatt Szegeden voltam, meghaltak vagy nyugdíjba mentek lassan, úgy éreztem, most már haza is jöhetnék.

A vatikáni mythographus annak köszönheti létezését, hogy az Egyetemi Könyvtárban találtál hozzá két anyagot?

A vatikáni mythographus onnan keletkezett, hogy Lat. 21. szám alatt a pesti Egyetemi Könyvtárnak van egy XV. századi kézírata, és az nekem ott természetesen a kezembe került, elolvastam és nagyon tetszett. Utánanéztem és kiderült, nincsen kritikai kiadása. Nagyon jó alkalom lett arra is, hogy többé-kevésbé végigjárjam a világot, a kéziratokat ugyanis meg kellett nézni. Akkor még könnyebb volt ösztöndíjakat szerezni, s van ugye egy vatikáni, egy müncheni, egy londoni, egy velencei, egy firenzei, egy bécsi kézírata. Össze kellett érte járni Európát, nem két hetes munka, nekem meg volt időm, egy könyvtáros legfeljebb otthagyja a pultot egy időre.

A másik olyan, amivel utazni kellett, az Ransanus Epitoméja. Palermóba tényleg nem minden nap kerül el az ember, de ez magyar vonatkozása miatt annyira egyértelmű volt, hogy ennél magyarabb nem is kell.

A szíved, legalább is a munkád egyik csücske Bonfini.

Igen, azzal én nagyon sokat foglalkoztam. Ugye Juhász, aki a kiadványt elkezdte, szegedi volt. Magától értetődött, hogy a munkát Szegeden is illik befejezni vagy legalább is szegedi illetékességű által. Ő kiadta a szöveget magát, a *Bibliotheca scriptorum recentis mediique aevorum* sorozatban jelent meg, viszont nem készült el hozzá a Mutató. A Mutató elkészítéséhez viszont annyira bele kellett mászni Bonfiniba, hogy akkor már én abból írtam egy monográfiát magáról Bonfiniról, illetve már akkor annyi minden anyagom volt, hogy a fordítást is megcsináltam. Na ez nem ment olyan egyszerre, nem tudom, hány éves munka a vaskos kötet. Először a vége készült el, az megjelent a *Humanista történetírókban*, aztán lassan hozzájött a többi is.

Arra nem gondoltál, hogy friss kritikai kiadást is készíts belőle?

Nem. Nem, az borzalmas nagy munka lenne. Egy olyan kritikai kiadás, amely XX–XXI. századi követelményeknek megfelel, az eszméletlen munka volna. Még így is, hogy megvannak hozzá a források, egyebek – na de ezeket most megint elő kellene keresni, összevetni, erre egy fél életet rá kellene szánni.

A Jagelló-korral felkérésre foglalkoztál? E korszakról máig nincs átfogó feldolgozás.

Nem dolgoztam én sosem felkérésre, más persze egy baráti megbeszélés. Az, hogy engem megbízott volna valaki, hogy ezt meg ezt csináljak, az nem ment. Ahhoz határidők vannak meg ilyesmi. Egy téma kialakul bennem, keresgélek hozzá itt-ott, amott, és, ha úgy alakul, tizenkét év múlva lesz belőle valami. Addig az áll, és, hogy finomabban fejezzem ki magam, érik. Az, hogy három hónap alatt írjak meg négy ívet, ez nekem nem megy. Olyan volt, hogy feladatokat kaptam a könyvtártól, csináljak meg például egy katalógust, azt el is készítettem. De az más dolog, az nem egy téma, amibe az ember beleássa magát és utána néz. Nekem ilyen szempontból nagyon jó volt az Egyetemi Könyvtár, mert ott van ez az anyag igazán, ott minden pillanatban az embernek a kezébe kerül valami. Én a szerzeményi osztályon voltam, a legújabb irodalom ott ment keresztül a kezemen, aztán a magyar is, az összes bibliográfia. Akkor ugyanis még úgy ment a szerzeményezés, merthogy volt rá pénz, hogy néztük a bibliográfiát, kipipáltuk, hogy mi kell, s azt meg is rendeltük és meg is jött.

A Jagelló-kor nem nagyon feldolgozott, annak ellenére, hogy minden magyar történeti kötet 1526-ig terjed. Az ember azt hinné, hogy ez egy olyan többé-kevésbé egységes szakasz, de a Hunyadi-kor annyira elvitte az érdeklődést, egyrészt a nemzeti büszkeség, meg nem tudom minek a szempontjából, másrészt meg a Jagelló-korra vonatkozó diplomatikai forrásokat össze is kellene szedni, a Hunyadiakhoz ott van például a Teleki. Én nagyon jó kis írást készítettem, de az nem egy klasszikus, amire építeni lehet. Arra is egy életet kéne áldozni, hogy az ember a Jagelló-korral foglalkozzon, de annyi élete senkinek sincs, hogy mindenre áldozzon egyet.

Érdekes egyébként, ha vége van egy témának, az számomra befejeződött. Én sem Ajtonnyal, sem a mythographussal soha többé nem foglalkoztam. Ez odáig ment, hogy most, 1456 évfordulója kapcsán Péter László barátom Szegedről kért tőlem egy cikket, amelynek Kapisztrán ottani ténykedése lett volna a témája. Én írtam egy kis könyvet annak idején Kapisztránról, elkezdtuk keresni, hol a Kapisztrán, hol a Kapisztrán – nincs a könyv, egyszerűen nincs. Olyannyira, hogy a feleségem talált végül az interneten egy antikváriust, s tőle rendeltük meg. Az eredetileg 35 forintba kerülő könyvecskét végül postaköltséggel együtt 1300-ért küldték el – Szegedről. Miután beleolvastam, kiderült, Szegedről nincs benne szó. Kapisztrán ugye bejárta az egész délvidéket, egyszer-kétszer megfordult Szegeden, de ebből cikk nem lesz. Na, ez a munka rendelésre készült volna, másrészt látszik, én a magam részéről Kapisztránnal azóta sem foglalkoztam. Az egyetlen kivétel természetesen Bonfini, de többet már vele sem foglalkozom, legfeljebb, ha valami konferencián kell róla előadást tartani.

Nem akarok hülyeséget mondani, de, teszem azt, van egy szobrász, aki megcsinál az Apollót, és akkor élete végéig mindig egy kicsit még alakít, vagy csinál egy másik Apollót megint? Amit én tudtam, azt elmondtam, jöjjenek a többiek.

Most mivel foglalkozol?

Hát a tudományt azt abbahagytam, azért, mert könyvtárba kellene hozzá járni. Úgyhogy úgy gondoltam, hogy csináljak egy olyan kötetet, aminek az a címe, hogy *Krónikáink magyarul*. Tudniillik senki nem akarja elhinni, hogy latin nyelvű krónikairódmunk 95%-a csak latinul olvasható az esztergomi évkönyvektől kezdve a pozsonyi krónikán át a zágrábi krónikáig, a váradi krónikáig, a Knauz-krónikáig, stb. Az első kötet megjelenik még az idén, a fele annak, ami kész van, ennyire kapott ugyanis pénzt a kiadó. Az lesz rajta, I. kötet.

Te mondtad egyszer, semmire ne írja rá az ember, I., mert nem biztos, hogy lesz II.

Én mondtam! Mondtam a kiadónak is, olyannyira, hogy nem is ez volt a címe eredetileg. Az egyes számot csak azért mertem ráírni, mert a kettes szám készen van. Ha most nem is jelenik meg, majd nyolc év múlva, amikor nem tudom, mi lesz a magyar költségvetéssel, kapnak rá pénzt, és akkor... Eredetileg nem ez volt a címe, mert azt hittem egy kötet lesz. Aztán ők vetették fel, legyen egy másik, s akkor arra gondoltam, hogy a másikat nem muszáj nekem fordítani. Beteszek én is egy cikket, akkor Tóth Pétertől átvesszük a lengyel krónikát, egyebeket innen-onnan. Van olyan, ami a XIX. században jelent meg utoljára magyar fordításban, akár azt is át lehet venni vagy lefordíttatni még egyszer. Az obskurus kiadványokban megjelent anyagok, s most nem akarom megbántani Miskolcot, nem igazán hozzáférhetők.

Saját szórakozásodra dolgoztál vagy arra gondoltál, fontos hogy elolvassák ezeket?

Végeredményben nem lehet egész nap tévét nézni meg passziánszozni, valamit kell csinálni. Én könyvtárba már nem járok, noha még így is be kell néha menni, utána nézni bizonyos problémáknak. Másrészt pedig maximum két tucat ember van, aki ezeket a szövegeket hajlandó eredetiben elolvasni. Nem? Az, hogy valaki képes megérteni, még nem jelenti azt, hogy például a Schwandtnert kézbe veszi és olvasni fogja. Pontosan tudom, hányszor kérték ki a Schwandtnert az Egyetemi Könyvtár raktárából. Soha, azt hiszem, soha. Vagy a Bél Mátyást?

Mennyire követed a történetírás újabb irányzatait? Mit tartasz róluk, mit gondolsz arról, hogy a modern történetírás egyfelől a politikatörténetet a hagyományos, éppen ezért az elavult jelzővel illeti, illetve nem tartják sokra a forrásközlést.

Hát az a helyzet, hogy én ebből kimaradtam. Én az ezeket tükröző folyóirat-cikkeket addig olvastam, amíg az Egyetemi Könyvtárban voltam. Van néhány olyan dolog az életben, ami már elment a fejem felett, ezekről már véleményt sem alkothatok. Én a régi típusú történetírást, illetve hát senki nem nevezi úgy, ismerem, ezt tudom, ezt csinálom. Nehezen tudok elképzelni bármiféle történetírást, amelyik nem a szövegekre épül, mert hiszen mire épülne? A szövegnek megbízható formában kéznél kell lenniük. Én elhiszem, hogy ez nem a teteje a történetírásnak, hanem valahol az alapjait rakja le, és én ehhez értek. Elég egyszerű, vagy nem csinálok semmit vagy ezt csinálom. A fordítás is úgy jött. Az nagyon szép, hogy a nagyközönség is olvashassa, hát olvassa, ha olvassa, de elsősorban arról van szó, hogy nem lehet egész nap passziánszozni.

Mint mindig, a saját örömeimre dolgozom. Nem tudom magam besorolni úgynevezett iskolába. Most, hogy a Kapisztrán-könyvet átlapoztam, feltűnt, hogy minimum a harmada, ha nem a fele idézetekből áll. Ez is szövegen alapszik tehát, Tagliacozzo, Varese, Carvajal, levelek stb., én nem tudom, hogy ez milyen iskola.

A magyar történetírók közül ki az, aki a legjobban tetszett annak alapján, amit vagy ahogy írt?

Hát vannak olyan zsenik, mint Szekfű, mondjuk, ha egy nevet kell mondani, akkor az övét mondom. Ő olyan, mint Beethoven a zenében.

Miként vezetett az út a budapesti Egyetemi Könyvtárból a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karára?

A budapesti könyvtárba kerülve először a szerzeményi osztály vezetője voltam, aztán igazgatóhelyettes. Amikor Németh G. Béla, az akkori igazgató nyugdíjba ment, én már nem voltam olyan fiatal, hogy igazgató akarjak lenni. Éppen akkortájt szervezgették a miskolci kart és kellett egy egyetemi tanár. Nekem a nagydoktorim megvolt, odamentem docensnek, aztán habilitálnom kellett, a Kar meg szerzett egy professzori állást. Így lettem végül egyetemi tanár Miskolcon, a Doktori Iskolához aztán további két akadémiai doktor kellett.

Tíz évet töltöttél el itt a történelem szakon, miként látod a helyzetét?

Mit mondjak Miskolcra? Aranyos tanítványaim voltak, okosak, szépek, már amelyik. Ha valaki Miskolcon indokolatlannak tartja a történelem szakot, akkor még jó néhány helyen lehetne megszüntetni. Ezzel nem Miskolcot akarom magasztalni. Miskolc ebben teljesen egyenrangú partnerként vesz részt. Gondold meg, hány helyen van, ott mi van és kik vannak! Nem jó az egész rendszer, de, ha már egyszer így van, akkor abba Miskolc tökéletesen beleillik.

Lejegyzé: Horváth Zita, Nagy Gábor

(A beszélgetésre 2006 elején került sor Budapesten, a szöveg ennek szerkesztett változata.)